

bo'lishlariga xizmat qiladi, biroq amaliyotda kutilmagan muammoli holatlarning yuzaga kelishi umumiy ta'lim konsepsiyasining faqatgina yangilanishiga va tarkiban boyishiga sabab bo'ladi. Xususan, chet tillarini o'qitish metodikasining bosh mazmun-mohiyatini o'zida aks ettiruvchi metod (*method*), yondashuv (*approach*) va texnologiya (*technology*) kabi tushunchalar yozma nutqni o'qitish ta'limotida ham o'z kuchiga ega. Zero, insonlar yozishga turli yo'llar bilan yondashadilar va har bir talaba o'ziga mos keladigan yondashuvni topishi kerak iloji boricha, ya'ni shaxsiyati, turmush tarzi va yozma nutq janriga mos bo'lgan [3]. Umuman olganda, ingliz tili misolida yozuv kompetensiyasini takomillashtirishda u yoki bu yondashuv va metodning to'laonli muvaffaqiyatli natijalar keltirishini oldindan aytib bo'lmaydi, chunki o'qituvchi tomonidan tatbiq etiluvchi barcha metod, yondashuv va texnologiyaning samarali bo'lishida talabalarning ham ikkinchi tomondan individual faol ishtiroki muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, talabalar chet tilida yozma nutq janrlariga oid topshiriqlarni bajarishlaridan ko'zlangan maqsad ularning bilimlarini tekshirishdir mazmunidagi umumiy bir qarash

mavjud, ammo bu xato [3], ya'ni yozma nutq topshiriqlari orqali talabalarga taqdim etilgan turli kontekstlarga ularning til qoidalarini (grammatika, punktuatsiya kabi) va birliklari (leksikologiya) dan qay darajada to'g'ri va aniq foydalanib, namunadagi matn yaratganliklari nazoratga olinadi. Bundan tashqari, chet tilda bilim maxsus tekshirilmaydi, chunki u ko'nikma tarkibida o'rganiladi, binobarin, ko'nikma tekshiriladi [5]. Shunday qilib, yozuv kompetensiyasini takomillashtirishga oid pedagogik oliy ta'lim konsepsiyasini shakllantirishda yuqorida tilga olingan barcha jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xullas, oliy ta'lim uzluksiz va uzviy islohdan etiluvchi ta'limning eng muhim ham nazariy, ham amaliy bosqichi sifatida bo'lajak mutaxassis kadrlarni tayyorlashda o'z dolzarbligini oshirib bormoqda. Shuningdek, bugungi kunda yozma nutq talabalarning ko'nikma, malaka va bilimlarining mustahkam va samarali bo'lishiga hamda ta'limning turli xil kontekstlari asnosida chet tillarini o'qitish metodikasining bosqichma-bosqich yangilanib borishiga yo'l ochmoqda.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (23.09.2020). <https://lex.uz/docs/-5013007>.
2. Caroline C., Mary J., Sharon G., Ann H., Joan S. (2003). Teaching academic writing. London: Routledge.
3. Gavin J., Christopher W. (2011). Reading, writing and reasoning: a guide for students (3rd ed.). -New York: Open University Press.
4. Hilgers T.L., Hussey E.L., Stitt-Bergh M. (1999). As you're writing, you have these epiphanies: what college students say about writing and learning in their majors. Written Communication, 16(3), 317-53.
5. Jalolov J. (2012). Chet til o'qitish metodikasi. -Toshkent: "O'qituvchi" NMII.
6. Prior P. (1998). Writing/Disciplinarity: a sociohistoric account of literate activity in the academy. Mahwah, NJ: Erlbaum.
7. Theresa M.L. (2001). Student writing: access, regulation, desire. -New York: «Routledge».

REZYUME. Til ta'limida nutq faoliyati turlari ichida yozuvning o'zining bir qator amaliy jihatlariga ko'ra farqlanadi va mazkur amaliy jihatlar pedagogik oliy ta'limda tahsil oluvchi talabalarning asosiy chet tilidagi yozuv kompetensiyasini takomillashtirishlaridagi dolzarb ahamiyatini belgilab beradi. Makur maqolada ayni jarayonda yozma nutqning o'zining, uni o'qitishga doir ta'lim muhitining bugungi zamon talablari asosidagi konsepsiyasi xususida muallif tomonidan so'z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ. Среди видов речевой деятельности в языковом образовании роль письма различается по ряду практических аспектов, и эти практические аспекты определяют фактическую значимость письменной компетенции студентов по основному иностранному языку, обучающихся в педагогическом вузе. В данной статье автор рассматривает роль письменной речи наряду с понятием образовательной среды в едином процессе исходя из требований сегодняшнего дня.

SUMMARY. Among the types of speech activity in language education, the role of writing differs in a number of practical aspects, and these practical aspects determine the actual significance of the writing competence of students in the target foreign language studying at a pedagogical university. In this article, the author examines the role of a written speech along with the concept of the educational environment in the same process based on the requirements of today.

TERMINOLOGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDAGI TERMINLARNING SHAKLLANISH BOSQICHLARI, TURLARI VA AMALDAGI MUVAFFAQIYATLI NATIJALAR

M.Badalbayeva – katta o'qituvchi

O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlar vazirligi akademiyasi

Tayanch so'zlar: terminologiya, til, termin, maxsus soha, struktura, til taraqqiyoti, nutq, tor ma'no, leksika, terminologik tizim, maxsus lug'at, umumadabiy til, atama, tushuncha, til vositasi.

Ключевые слова: терминология, язык, термин, специальное поле, состав, развитие языка, речь, узкое значение, лексика, терминологическая система, специальный словарь, общелитературный язык, термин, концепция, языковой инструмент.

Key words: terminology, language, term, special field, composition, language development, speech, narrow meaning, vocabulary, terminological system, special dictionary, general literary language, term, concept, language tool.

Ma'lumki, til insonlarning o'zaro axborot-ma'lumot almashish vositasi sifatida talqin etiladi va bu omil uning jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq tarzda rivoj topishining bosh mazmun-mohiyatini o'zida aks ettiradi. Jumladan, har bir tilning tarkiban bosqichma-bosqich boyib borishi va turli islohotlarga duch kelishi aynan yuqorida tilga olingan umumiy bir ta'sirga nisbatan bo'lgan aks ta'sir, ya'ni javobdir. Umuman olganda, tildagi barcha o'zgarishlar inson aql-idrokining tabiiy bir mahsuli sifatida nafaqat ijtimoiy hayotda bo'layotgan yangiliklarning, balki tilga oid lisoniy voqealarning yangi yo'nalishlar asnosida shakllanishiga zamin yaratadi. Masalan, tilshunoslik fanida terminologiya sohasining ochilishi tildan foydalanuvchilar hamda til ustida tadqiqot ishlarini olib boruvchilar uchun to'g'ridan-to'g'ri barcha yangiliklarni kuzatib borishga yordam beradi. Ayniqsa, terminologik leksika umumxalq tili leksikasining ajralmas qismi sifatida u bilan birga rivojlanadi, jamiyat va til taraqqiyotidagi barcha jarayonlarni boshdan kechiradi [3]. Jumladan, terminologiya sohasi tilshunoslik fanida lisoniy birliklar orasida muayyan bir

tartib va tizim yaratish taqozosi bilan yuzaga chiqdi. Bundan tashqari, V.P. Danilenkoning fikriga ko'ra, terminologiya deganda umumadabiy tilning mustaqil funksional turi, ya'ni an'anaviy fan tili (fan, ilm yoki texnika tili ma'nosida) [9].

Muayyan soha vakillari misolida olib qaranganda, nutqiy faoliyatda muloqot ishtirokchilarining o'zaro samarali va undan ko'zlangan kommunikativ maqsadlarga erishishlarida ham terminologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy va amaliy izlanishlarning o'zining dolzarb ahamiyatga egadir. Ayni jarayonda terminologiya sohasi so'zlar orasida tadqiqot ishlarini olib borish yo'lida tilga oid izchil izlanishlarning to'liq bo'lishini ta'minlaydi. Misol uchun, terminologiya ma'lum bir fanga oid terminlar yoki texnika sohasida qo'llaniluvchi so'zlar yig'indisi bo'lib, ayni vaqtda terminlar ma'nolari bilan birgalikda ular ifoda etadigan tushunchalar ham qayd etiladi [7]. Shu bois terminlarni sohalar bo'yicha jamlashda ayni murakkab jarayon olib boriladi va ko'zlangan nazariy va amaliy natijalar olish harakati davom ettiriladi.

Umuman olganda, terminologiyaning tilning lugʻat tarkibidagi ahamiyati toʻgʻrisida ikki xil gʻoya, yaʼni qarash mavjud: birinchi gʻoya terminologiyani adabiy til leksikasi-ning mustaqil qatlami sifatida ifoda etsa, ikkinchi gʻoya uning adabiy til soʻz boyligi tarkibidan ajratilishi, “alohida turuvchi” obyekt tarzida baholanib, nutqning turlari (sheva, jargon, jonli soʻzlashuv) ga tenglashtirilishi toʻgʻrisidagi fikrni ilgari suradi [2]. Lisoniy birliklarning bu shaklda paydo boʻlishi til taraqqiyotida undan foydalanuvchilarning nutq tarkibining ham muayyan bir tizimga asosida taqdim etilishiga koʻmak beradi. Jumladan, termin sifatida terminologiya soʻziga ham izoh berilsa, uning maʼno koʻlamini nechogʻlik keng ekanligiga guvoh boʻlish mumkin. Jumladan, koʻpchilik «terminologiya» soʻziga uning terminlar jamlanmasi sifatida tushunilishini eʼtirof etishadi, ammo bu uning faqatgina tor maʼnosini oʻzida aks ettiradi. Bundan tashqari, unga terminlarni oʻrganishga bagʻishlangan tilshunoslik fanining bir sohasi sifatida ham qarash mumkin umumiy holatda, yaʼni *terminus* (lot. chegara) va *logos* (yun. fan, taʼlimot) koʻrinishida. Biroq, ayni masalada izchil tahlil olib borgan argentinalik professor Xuan Sagar unga uch xil maʼno berish mumkinligini koʻrsatib oʻtgan: 1) terminlar; 2) terminlarni standartlashtirish amaliyotlari va metodlari; 3) atamalar va tushunchalar oʻrtasidagi munosabatlar nazariyasi [5]. Demak, terminologiya tildagi terminlarni faqatgina oʻrganibgina qolmaydi, balki ularni qay tartibda muayyan fan, ishlab chiqarish, texnika kabi sohalar miqyosida kirib kelishi, tartibga – tizimga solinishi amaliyoti va metodlarini ham tadqiq etadi. Natijada, mazkur yoʻnalishlarda ayni yoʻnalishning tilshunoslikdagi dolzarbligini oshirar ekan, uning amaliy maqsadlari ham bevosita belgilab olinadi. Masalan, tahliliy izlanishlar doirasida olingan natijalarga koʻra, terminologiya sohasining maqsadi, umuman soʻzlardan farqli oʻlaroq, terminlarning tabiatini oʻrganish va texnik fanlar uchun standartlashtirilgan terminologiyani yaratish va shu bilan, ayniqsa, tillararo vaziyatlarda, tarjima ekvivalentlari orqali aniq muloqotni osonlashtirishdan iboratdir [1]. Koʻrinib turibdiki, jamiyatning turli sohalariga oid nutqiy kontekstlar uchun lisoniy birliklar – soʻzlarni oʻrganishda tilshunoslikka oida barcha bilimlar va ama-

liyotlar ishga solinadi va bu uning bir vaqtda bir nechta fanlar bilan bevosita uygʻunlashgan holda ish koʻrishini isbot etmoqda. Terminlar orasida tahlillar olib borishda «termin» va «tushuncha» oʻrtasidagi farqni bilish ham muhim ahamiyatga egadir, chunki terminologiya sohasi tilda terminlardan foydalanishning tartib va tizimini ishlab chiqishni eng bosh vazifa sifatida belgilab oladi. Vaholanki, termin ilm-fan taraqqiyotining muayyan bosqichida mavjud tushunchalarning asosiy xususiyatlarini aniq va toʻlaligicha aks ettiruvchi maxsus terminologik maʼnoga ega tabiiy va sunʼiy til birligi, yaʼni soʻz yoki soʻz birikmasi [8] talqinida ham eʼtirof etish mumkin.

Tushuncha toʻgʻrisida umumiy fikr shuki, bir qarashda tushunchalar birlamchidir, yaʼni gʻoya uning nomidan oldin vujudga keladi va bu terminologiya sohasidagi asosiy qoidadir [4]. Bu qoidani oddiy shaklda tushunish mumkin, yaʼni termin tushunchaga shakl beradi, yana ham aniqrogʻi, biror bir predmet haqidagi gʻoya – tushuncha dastlab inson ongida paydo boʻladi, ammo unga nom berish uchun termin lozim boʻladi. Xususan, ayni shu holat terminologiya sohasida terminlarning paydo boʻlishiga zamin yaratadi. Natijada, terminlar va tushunchaning oʻzaro bir-biriga bogʻliq ekanligini koʻrish mumkin. Binobarin, terminlar uch kate-goriyaga boʻlinadi: (1) yuqori darajadagi yoki sof texnik terminlar; (2) texnik terminlar banki; (3) subtexnik terminlar [6]. Mazkur terminlarning qoʻllanilish doirasi va koʻlamiga koʻra turlarga boʻlinishi tilga oid kontekstlarda maʼnolarning samarali tatbiqi uchun xizmat qiladi. Zero, terminlar fan, texnika va ishlab chiqarish sohalariga kabi amaliy jarayonlarning lisoniy konteksti uchun xizmat qilishlari doirasida ham bir necha turlarga boʻlinadi.

Xullas, terminologiya sohasi tildan foydalanuvchi insonlarning nutqiy kontekstlarda axborot va maʼlumotlarni aniq va toʻgʻri ifoda etishlariga sharoit yaratib, turli fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarida mavjud boʻlgan terminlar tartibini tizimlashtirilgan holda uzluksiz va uzviy tahlil qilib borilishida dolzarb amaliy ahamiyatga egadir. Vaholanki, terminlarning paydo boʻlishi, faol nutq tarkibiga kirib borishi va tan olinishi jamiyatda ayni yoʻnalishdagi sohalarining ham taraqqiy etishi asnosida amalga oshadigan ijtimoiy voqelikdir.

Adabiyotlar

1. Berry R. Terminology in English language teaching. – Switzerland: Peter Lang Publisher, 2010. –P. 275.
2. Dadaboyev H. Oʻzbek terminologiyasi: oʻquv qoʻllanma. –Toshkent: «Yoshlar nashriyot uyi», 2020. 136-b.
3. Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi (T harfi). –T.: “Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2002. 867-b.
4. Pearson J. Terms in context. – Amsterdam: «Benjamins», 1998. –P. 243.
5. Sager J. A practical course in terminology processing. –Amsterdam: John Benjamins, 1990. –P. 258.
6. Trimble M.T., Trimble L. The development of EFL materials for occupational English: the technical manual. –USA: Oregon State University, 1978.
7. Whewell W. The philosophy of the inductive sciences founded upon their history (Vol. I-II). – London: J.W. Parker, 1967.
8. Герд А.С. Значение термина и научное знание. Научно-техническая информация (серия 2). –М.: 1991. №10, –С. 1-4.
9. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. –Москва: «Наука», 1977. –С. 248.

REZYUME. Jamiyat rivojining natijalari bevosita tilda aks etar ekan, tilning taraqqiy etish hodisasi uzluksiz davom etadi. Sohalararo shiddat bilan rivojlanib borayotgan globallashuv omillarining til taraqqiyotidagi taʼsiri terminologiya sohasining paydo boʻlishi, rivojlanishi va taraqqiy etishiga zamin yaratdi. Maqolada ayni jarayondagi terminlarning tatbiqi, shakllanish usullari, qoʻllanilish doirasiga koʻra turlari, oʻz navbatida, amaliyotda erishilayotgan muvaffaqiyatli natijalar xususida soʻz yuritilgan.

РЕЗЮМЕ. Поскольку результаты развития общества непосредственно отражаются в языке, феномен языкового развития продолжается непрерывно. Влияние быстро развивающихся междисциплинарных факторов глобализации на развитие языка заложило основу для возникновения, развития и прогресса в области терминологии. В статье говорится о применении терминов в одном процессе, способах формирования, видах по сфере применения, в свою очередь об успешных результатах, достигнутых на практике.

SUMMARY. Since the results of the development of society are directly reflected in the language, the phenomenon of language development continues uninterrupted. The influence of rapidly developing interdisciplinary factors of globalization on the development of the language laid the foundation for the emergence, development and progress in the field of terminology. The article illustrates the use of terms in one process, methods of formation, types by scope, in turn, about successful results achieved in practice.